

РОЛЬ СИСТЕМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

А Розглядається явище «внутрішньо переміщена особа» в студентському середовищі та подаються власні рекомендації органам студентського самоврядування щодо мінімізації складнощів для студентів-переселенців під час адаптаційного періоду до університетського середовища.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, адаптація, студент-переселенець, студентське самоврядування, університетське середовище.

Актуальність проблеми. Згідно з даними Міністерства соціальної політики України станом на жовтень 2016 року на обліку перебувають 1787019 вимушених переселенців із Донбасу та Криму. І ця цифра щодня зростає. Молодь, переважно студентство, змушені повністю змінювати свій звичний спосіб життя, оточення та систему навчання. Кожен студент-переселенець стикається з низкою проблем, які включають у себе всі сфери людського життя: економічні, соціальні, побутові, організаційні та психологічні, іноді мають місце й правові колізії. Оскільки чіткого державного механізму допомоги студентам-переселенцям в адаптації до нового середовища на сьогодні немає, діяти починають адміністрація ВНЗ, викладачі та самі студенти. Робота студентського самоврядування в цій сфері є надзвичайно важливою і значною, хоча й досі не розглядалася в такому ракурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адаптаційний період внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до університетського середовища зазвичай довготривалий і сповнений низки особливостей і проблем. Серед таких найгостріше постає проблема взаємодії в новому колективі, яку вивчали Л. Дунець [5], Н. Анікеєва [1] та ін. Не менш важливою є проблема психологічного розвитку студентів-переселенців як особистостей під час адаптаційного періоду, яку вивчали Ф. Басейн [2], Б. Зейгарник [6] та ін.

Саме роль студентського самоврядування у вирішенні проблем адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища, на даний момент, є найменш досліджуваною. Але базою для нашого дослідження є праці: Ю. Кращенко [7], С. Ніколаєнка [10], Г. Троцько [14], Л. Делінгевич [4], В. Курила, С. Савченка [8] та ін. Значну увагу мінімізації труднощів під час адаптаційного періоду студентів-переселенців до університетського середовища приділяють представники української та закордонної науки: В. Смелянов, Д. Порох, І. Сімаєва, О. Орехова, Г. Бугова.

Практично відсутні дослідження ролі студентського самоврядування під час адаптації ВПО до університетського середовища.

Мета статті: розкрити роль системи студентського самоврядування в адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища.

2014–2015 роки стали для України надзвичайно

важкими та принесли із собою безліч змін. Наша країна продовжує свій шлях до абсолютної незалежності та самоідентифікації нації. Події, які відбуваються на території України зараз – приклад самоневизначеності та неготовності до повної самостійності. Економічні зміни, соціальні, культурні – накладають свій відбиток на сучасність і вносять коректури в наше майбутнє. Молодь поклала початок демократичним змінам у суспільстві, за що нині розплачується. Для України явище «внутрішньо переміщені особи» є новим, тому для початку необхідно з'ясувати визначення цього поняття.

Внутрішньо переміщеною особою – це громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [13, с. 2].

Студенти-переселенці під час адаптації стикаються з низкою проблем, які самостійно вирішити не завжди в змозі. Проте існує суспільне явище, роль якого в адаптації кожного студента до університетського середовища важко переоцінити. Мова йде про студентське самоврядування, яке розглянемо як адаптивне середовище.

Однією з найважливіших проблем навчання в сучасному ВНЗ є адаптація внутрішньо переміщеної особи до умов навчання. Процес адаптації надзвичайно динамічний і його успіх залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних умов, функціонального стану тощо. Тобто кожна людина по-різному ставиться до одних і тих саме подій, а один і той самий стимул у різних людей може викликати різну реакцію у відповідь. Таким чином, вивчення механізмів і закономірностей адаптації студента-переселенця в різноманітних навчальних умовах набуває на даний час важливого значення [11, с. 225].

Сучасному суспільству необхідні люди, здатні не тільки співіснувати з оточуючим середовищем, а й реалізовувати свій внутрішній потенціал. Прискорення процесів адаптації студентів-переселенців до нового для них способу життя і діяльності, дослідження психологічних особливостей психічних станів, а також виявлення психолого-педагогічних умов оптимізації даного процесу – надзвичайно

важливі завдання. Від того, як довго за часом і по різних затратах відбувається процес адаптації, залежать поточні й майбутні успіхи студентів, процес їхнього професійного становлення.

У соціальному розумінні адаптація – це процес (або стан, що досягався як результат цього процесу) фізичних, соціально-економічних чи організаційних змін у специфічно-групової поведінки, соціальних відносин і в культурі; це підсумок процесу змін соціальних, соціально-психологічних, морально-психологічних, економічних і демографічних відносин між людьми, пристосування до соціального середовища. Іншими словами, адаптація – це засвоєння особистістю соціального досвіду того середовища, до якого вона належить, тобто до нових умов життя і діяльності у ВНЗ [6, с. 128].

Виділяють дві сторони соціальної адаптації студентів: професійну адаптацію, під якою розуміємо пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній і науковій роботі; соціально-психологічну адаптацію – пристосування індивіда до групи, взаєминам у ній, вироблення власного стилю поведінки.

Соціально-психологічна адаптація є інструментом у вирішенні такої проблеми, як формування у студента необхідного рівня в навчальній діяльності; від того, наскільки швидко і легко проходить адаптація, наскільки велика віддача сил, енергії та інтелекту від студента.

На процес адаптації студентів-переселенців до умов навчання у ВНЗ також впливає сукупність факторів, серед яких найважливішими є: кураторство, студентське самоврядування, професорсько-викладацький склад, психологічна служба [5, с. 142].

В основу навчального процесу в ВНЗ покладена самостійна робота студента, самоорганізація його навчальної діяльності. Викладач лише орієнтує, спрямовує і контролює його роботу щодо знаходження та практичного застосування знань [12, с. 308].

Саме тут студентське самоврядування займає передові позиції та об'єднує всі фактори впливу на ВПО та допомагає адаптуватися з максимальною мінімізацією соціальних і психологічних проблем.

У нинішній ситуації, у зв'язку з вимушеним масовим переведенням студентів із ВНЗ окупованих територій необхідно глибоке і професійне розуміння екстремальної стану і депресії, в якій опинилися тисячі громадян України з числа студентської молоді Донеччини та Криму. Наприклад, опитування студентів із числа ВПО вказує на те, що 97,2 % респондентів відзначають погіршення матеріального становища порівняно із ситуацією до переїзду і вказують на зниження поточного рівня доходу, а 24 % готові змінити форму навчання для того, щоб мати можливість працювати й оплачувати навчання та проживання [3].

Крім того, дослідження показали, що *психологічні проблеми*, пов'язані з руйнуванням колишнього звичного способу життя в рідному місті, раптовий розрив соціальних зв'язків зі своїми родичами, друзями, невизначеність свого майбутнього, зане-

поєння за своїх родичів, які залишилися, пригнічують студентів із родин ВПО однаковою мірою як проблеми матеріального характеру (проживання, харчування, витрати на навчання і т. д.). Навіть простий намір відвідати своїх батьків, які залишилися на окупованих територіях, викликає у студентів з родин ВПО обґрунтоване занепокоєння за свою безпеку [9, с. 128]. Це означає, що студенти з числа ВПО вимагають спеціального ставлення до себе з боку адміністрацій ВНЗ і науково-педагогічних колективів. Необхідно врахувати, що більшість студентів, які виїхали з окупованих територій, є патріотами України, і дуже важливо підтримати їхню громадянську позицію.

Неефективність інформування серед студентів із числа ВПО є надзвичайно високою. Наприклад, 16 грудня 2014 р. був виданий наказ МОН України № 1474 «Щодо обсягу державного замовлення», а також листом від 16.12.2014 № 1/9-639, де роз'яснено питання процедури переведення студентів, оформлення документації та здійснення заходів, спрямованих на безумовне виконання вимог чинного законодавства. Однак у наказі сказано, що такі особи мають подати заяви на переведення до 19.12.2014 р. Наказ №556 від 7.05.2014 р. був розміщений (за спостереженнями експертів, що проводили моніторинг) тільки на сайтах МОН України та ВРУ, що в умовах тотальної інформаційної блокади на тимчасово окупованих територіях є явно недостатнім. Наприклад, згідно з результатами моніторингу, з опитаних студентів тільки 39% зверталася на гарячу лінію МОН України, при цьому що 17% відзначили неякісну роботу гарячої лінії, 12% взагалі не отримали відповіді, 8% отримали недостатню інформацію щодо поставленого питання [3].

Бюрократизація і невизначеність документів для переводу. Консультаційний центр МОН України дає роз'яснення, що точний перелік документів, необхідних для зарахування, необхідно уточнювати безпосередньо у ВНЗ, куди збирається переводитися переселенець. Це створює ризики широкого, а іноді необґрунтованого, тлумачення даної вимоги з боку адміністрацій ВНЗ. Відповідно до звітів з моніторингу, 35% опитаних говорять про те, що зіткнулися з проблемою зібрання документів, із них 37% із зони АТО і 17% з АРК. Наприклад, студенти переселенці з Криму відзначають, що їм для зарахування вимагалось забрати з колишнього місця навчання диплом бакалавра, диплом спеціаліста і т. д., і довідку про академічну різницю. Але отримати дані документи в Криму від адміністрації ВНЗ, що знаходяться під контролем окупаційної влади, неможливо. Більше того, 12% студентів відповіли, що поїздка за документом на тимчасово окуповані території несе ризики для їхньої безпеки. Очевидно, що адміністрації ВНЗ повинні розуміти, що на окупованих територіях, де тільки лише наявність будь-якого українського символу (наприклад, прапорця) є підставою для звинувачення в екстремізмі і наступному кримінальному переслідуванні, рішення про переведення в український ВНЗ і персональний запит у зв'язку з цим, своїх документів, може мати сумні наслідки для студентів. Існують також позитивні приклади (м. Суми). Було вияв-

лено, що у 79% опитування не виникло проблем з оформленням документів при переведенні на навчання до іншого ВНЗ. У більшості випадків адміністрації ВНЗ охоче прийняли документи, намагалися допомогти, за що студенти їм дуже вдячні. Серед опитаних студентів 14% говорять про упереджене ставлення з боку адміністрації ВНЗ. Проблему упередженого ставлення відзначають в основному студенти із зони АТО, в той час як студенти з АРК кажуть, що не помітили негативного ставлення з боку викладачів і студентського колективу [там само].

Академічна різниця. У ході моніторингу опитані студенти акцентували питання академічної різниці як проблему. Необхідність ліквідації академічної різниці, яка в окремому випадку становила до 38 предметів одночасно із навчання. Проблема особливо актуальна для студентів, які завершують навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем і готуються до державних іспитів. Студенти скаржаться на неможливість за невеликий проміжок часу опанувати доволі великий обсяг нових знань (за результатами власного опитування студентів-переселенців).

Проблема доступного житла. У різних містах України студенти з числа ВПО мали проблеми з поселенням у гуртожитки. У Києві з цим зіткнулися 34% студентів ВПО. Крім того, з'явилася нова проблема – відсутність можливості на час канікул виїхати на окуповані території і неготовність ВНЗ забезпечити таких студентів місцями в гуртожитку. З подібною проблемою зіткнулися 26% опитаних студентів. Студентам-переселенцям дуже важко знайти місце проживання, якщо це не гуртожиток при ВНЗ. Власники у більшості випадків не хочуть здавати квартиру переселенцям (Суми). При всьому цьому, 44% студентів не подали заяви на реєстрацію свого статусу, як ВПО. Серед причин найчастіше вказується незнання про процедуру реєстрації статусу ВПО. Крім того, дослідження показало, що переміщені студенти не бажають відкрито говорити про свої проблеми. Багатьом із них некомфортно, або навіть соромно звертатись за допомогою, навіть якщо це їм необхідно.

Варто відзначити, що молодь зі Сходу, яка тимчасово навчається у ВНЗ України та Полтавської області окремо, перебуває у стані розгубленості, обумовленому відсутністю бачення особистих і професійних перспектив, загальною невизначеністю ситуації на тимчасово окупованих територіях, культурними відмінностями нового середовища, занепокоєнням відносно долі близьких людей, які залишилися на Сході. У той же час, прийняти допомогу молодим людям часто заважає непоінформованість, загальна апатія і пригніченість, недостатня компетентність і розгубленість бажаючих надавати таку допомогу. Спостерігаємо і таке явище, коли пряма пропозиція психологічно допомогти викликає відторгнення. Тому виникає необхідність організувати процес надання соціально-психологічної допомоги таким чином, щоб він був прийнятний і мав реальний ефект [2, с. 8].

На наш погляд, психологічна підтримка студентів-переселенців полягає в тому, щоб допомогти їм гармонізувати їхні емоційні стани, усвідомити ситуацію, працювати над особистісним цілепокла-

данням. Створені всеукраїнські, обласні та місцеві служби психологічної допомоги не завжди вчасно та в необхідній мірі можуть надати допомогу щодо вирішення як соціально-економічних, так і психологічних проблем. Створені гарячі лінії на базі державних закладів та установ не завжди є ефективними, особливо для студентської молоді. Найчастіше такі інструменти виступають у ролі зібрання загальних даних і статистики. Тому надзвичайно велика роль зараз має приділятися студентам-переселенцям саме на безпосередніх місцях їхнього навчання та тимчасового проживання. Адже основні джерела проблем і стресу базуються саме в новому навчальному та соціальному середовищі. Загальні дані українських моніторингових груп дають певну картину загальних психологічних і соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб в університетському середовищі [10, с. 11–12].

Як бачимо, всі ці проблеми досить зрозумілі, чіткі та загальні, але механізму їх вирішення й досі немає. Адміністрація ВНЗ, викладацький склад і студентський колектив для студента-переселенця мають стати найголовнішою та найефективнішою «рукою допомоги» на період адаптації.

Під час спілкування, на запитання «Від кого Ви отримали найбільшу допомогу та підтримку в період своєї адаптації до університетського середовища?», студент-переселенець Владислав (м. Луганськ) відповів: «...від колективу свого нового ВНЗ і студентів, які прийняли мене в свій колектив легко, швидко та тепло. Саме цього моменту я боялася найбільше. Адже твоя група – це твоя маленька родина у період навчання». «Приємним відкриттям для мене стала робота студентського самоврядування ПНПУ імені В. Г. Короленка. Такої турботи, доброзичливого ставлення та підтримки я не очікувала отримати. Надзвичайно велику роль зіграв той факт, що студентів-новачків студентська рада активно й постійно залучає до всіх внутрішніх і загальноміських заходів. Це допомогло мені знайти нових друзів, у значній мірі позбутися внутрішнього дискомфорту та проявити свої творчі здібності», – ділиться своїми враженнями студентка-переселенець Анастасія З. (м. Краматорськ).

Базуючись на відповідях опитаних нами студентів, ми зробили висновки, що організаційно-педагогічні умови адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського життя, мають включати: створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату, забезпечення особистісно зорієнтованого навчання, встановлення дружніх доброзичливих продуктивних стосунків з оточуючими студентами та викладачами, підтримка патріотичної громадянської позиції студентів-переселенців.

Саме активна соціальна робота студентського самоврядування є каталізатором адаптаційного періоду внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища. На перший погляд, зустрічі, лекції, культурно-масова робота є звичною справою для кожного. Але якщо ти змінив своє місце проживання та ще й не за власним бажанням, то такі речі є надзвичайно корисними і, головне, пізнавальними, для тебе. Людина – істота соціальна, тому й залучення до спільних справ, заходів

відіграє важливу психологічну роль і руйнує всі можливі бар'єри. До таких методів належать: благодійність, волонтерська, культурно-масова, спортивна робота та психологічні тренінги, бесіди, лекторії, зустрічі з відомими людьми або однодумцями [11, с. 12].

Результати нашого дослідження на практиці показують, що ВНЗ намагаються максимально ефективно сприяти адаптації своїх студентів-переселенців за допомогою викладачів, а головне – студентського самоврядування. Ця нова форма громадської діяльності має надзвичайно великі права та механізми реалізації тих процесів, які в житті студента мають пріоритетне місце. На даний час, студентське самоврядування є головною рушійною силою будь-якого позитивного руху як окремого студента, так і цілого ВНЗ загалом.

Висновки. За результатами власних досліджень, опрацювання анкет опитаних студентів-переселенців, досвіду у роботі студентського самоврядування, нами складено базові рекомендації щодо підтримки ВПО під час адаптації до університетського середовища:

1. Не виокремлювати студентів-переселенців серед інших. Організувати допомогу під час адаптаційного періоду з урахуванням усіх особливостей, але без надмірної уваги.

2. На початку навчального року проводити лекції чи тренінги, спрямовані на адаптацію студентів-першокурсників із метою полегшення адаптаційного періоду за допомогою студентських деканів факультетів і психологічної служби університету.

3. Ведення постійного обліку студентів-переселенців як на факультетах, так і в університеті загалом за підтримки деканів і навчального відділу університету.

4. Постійний взаємозв'язок старост груп, студентських деканів і студентської ради університету з метою максимально швидкого та ефективного вирішення проблем студентів-переселенців, що пов'язані з адаптацією до університетського середовища.

5. Постійне проведення психологічних зустрічей, тренінгів і семінарів для студентів-переселенців психологічною службою університету.

6. Проведення міських і всеукраїнських з'їздів

органів студентського самоврядування щодо вирішення питань студентів-переселенців та обмін досвідом.

7. Постійне ведення інформаційної сторінки студентської ради в соціальних мережах із корисною інформацією для студентів-переселенців: контакти соціальних служб, психологічної служби університету, посилання на державні нормативні документи щодо ВПО, студентів-переселенців тощо.

8. Неперервний моніторинг ринку зайнятості з метою працевлаштування студентства, співпраця з центром зайнятості.

9. Залучення самих студентів-переселенців до співпраці у вирішенні проблем таких студентів, обмін досвідом.

10. Регулярна співпраця студентського самоврядування з юристом університету, особливо у питанні студентів-переселенців.

11. Емпатійне ставлення студентства до студентів-переселенців.

12. Залучення студентів-переселенців до діяльності в студентському самоврядуванні на всіх рівнях: групи, потоку, факультету, гуртожитку, університету, області, країни.

Список використаних джерел

1. Анисеева, Н. П. Психологический климат в коллективе. – Москва : Просвещение. – 1991.
2. Басейн, Ф. В. Проблема бессознательного // Знание-сила, 1982. – № 10.
3. Газета «Дзеркало тижня. Україна» «Друзі по нещастю» В. Кравченко від 31 січня 2015 в 07:30 [http://gazeta.zn.ua/internal/druzya-po-neschastyu-kak-gruziya-reshaet-problemu-bezhencev- html](http://gazeta.zn.ua/internal/druzya-po-neschastyu-kak-gruziya-reshaet-problemu-bezhencev-.html).
4. Делінгевич, Л. В. Самоврядування – самодисципліна колективу // Проблема освіти. – Київ, 2004. – Вип. 39. – С. 244–252.
5. Дунець, Л. М. Психологія спілкування. – Хмельницький, 2003. – 142 с.
6. Зейгарник, Б. В. Теорії личности в зарубіжній психології. – Москва : Изд-во МГУ. – 1982. – 128 с.
7. Кращенко, Ю. П. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ю. П. Кращенко; Ін-т проблем виховання НАПН України. – Київ, 2012. – 20 с.
8. Курило, В. С. Проблеми студентського самоврядування у вимірі соціальної педагогіки / В. С. Курило, С. В. Савченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – № 4. – С. 4–10.
9. Ляудис, В. Я. Формирование учебной деятельности студентов. – Москва : Изд-во МГУ. – 1989. – 240 с.
10. Ніколаєнко, С. Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації школи // Освіта України. – 2005. – №59–60. – С. 12–13.
11. Положення про студентське самоврядування в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2007. – 12 с.
12. Права та гарантії студента : зб. норм.-прав. док. / укл. Г. Ф. Труханов, С. М. Романюк, А. І. Клименко, О. С. Цибін. – Київ : Четверта хвиля, 2005. – 380 с.
13. Сайт ВРУ ЗАКОН УКРАЇНИ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» – Режим доступу : <http://zakono. rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
14. Троцько, Г. В. Студентське самоврядування як засіб розвитку особистості / Г. В. Троцько // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук., праць до 15-річчя АПН України : у 5 т. / АПН України. – Київ : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 296–307.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу : 11.11.2016

Дмитренко Ю. С. Роль системы студенческого самоуправления в адаптации внутренне перемещённых лиц к университетской среде.

А Рассматривается явление «внутренне перемещённое лицо» в студенческой среде и подаются собственные рекомендации органам студенческого самоуправления по минимизации сложностей для студентов-переселенцев во время адаптационного периода к университетской среде.

Ключевые слова: внутренне перемещённое лицо, адаптация, студент-переселенец, студенческое самоуправление, университетская среда.

Dmytrenko Yu. S. The role of a student self-government system in the adaptation of internally migrant persons to the university environment.

С Since 2014 in the Ukrainian society was accrued a new, fully unexplored phenomenon of «internally migrant person». Distribution and urgency of the problem of today was a catalyst for a large number of studies. In this report we examine the phenomenon of «internally migrant persons» among the students and submit our recommendations to the student's government to minimize difficulties for displaced students during their adaptation period to the university environment.

Key words: internally migrant persons, adaptation, student-immigrant, student's government, university environment.